

Bartók Tibor**A SZENT IGNÁC-I MISZTIKA****Misztikus Szent Ignác?**

Misztikáról beszélve mindenekeelőtt jó tisztázni, hogy mit is értünk rajta, legalábbis ebben a kis tanulmányban. A misztikus tapasztalat vallásos értelemben Isten jelenlétének, mint Ősvalóságnak közvetlen, intuitív észlelése, az Istennel megélt „egy”-ség tapasztalata. A keresztény tradícióban mindez a Jézus Krisztus emberségével való találkozás révén válik lehetségessé, amely – Szent Pál szerint – „az istenség egész teljességének” hordozója (Kol 2,9). A misztika rokonfogalma a kontempláció (szemlélődés), méghozzá kettős értelemben. Jelentheti azt a leegyszerűsödött, összeszedett imát, amelynek egy adott pontján Isten közvetlen módon megérezteteti jelenlétét, egyesül teremtményével. Ezt a tapasztalatot a keresztény misztikus Isten ingyenes ajándékaként éli meg. Hatására kilép önmagából, elveszíti önközpontúsága maradványait és belép Istenbe, pontosabban Isten lép be énje-személyisége középpontjába. Az ember aktív erőfeszítéseit felváltja egy passzívabb magatartás, ami szabad teret enged Isten működésének, nemcsak a misztikus imájában, hanem hétköznapi életében is. Így a kontempláció tágabb értelemben már nemcsak imatapasztalatot, hanem életmódot is jelent.

A misztikus tapasztalat és a belőle fakadó kontemplatív életmód minden vallási hagyományban feltételez egy előkészítő utat. Keresztény terminológiával élve ez a *fuga mundi*, a világgal való szakítás, amit nem a világtól való félelem, mint inkább az Istennel való találkozás vágya motivál. Mindez azt is jelenti, hogy a világ dolgai átértékelődnek az Isten felé forduló ember számára. Ez az átértékelődés sokszor leértékelődésként hat. Nem véletlen, hogy az érzékelhető világról beszélve keresztény és távol-keleti misztikusok nyelvezete közel áll egymáshoz, ami nem nélkülözi a megvető hangot sem. Mindez még akkor is igaz, ha keresztény misztikusoknál mindig marad egy felelősségérzet a világ iránt, épp a Megtestesülés misztériumával való kapcsolat révén. A misztikus azonban – ahogy a szó etimológiai gyökerei

1

is jelzik – bizonyos értelemben vakká válik a világ dolgaira. Szent Ignác misztikája talán épp ebben hoz valami újat, amit Karl Rahner a világgal való örömteli kapcsolatnak nevez:

Mystik der Weltfreudigkeit

.

2

Ennek az örömteli kapcsolatnak azonban – amint látni fogjuk – megvan a maga ára.

Mielőtt közelebbről szemügyre vennénk az ignáci misztika jellemző vonásait, fel kell tennünk egy kérdést. Vajon magától értetődő dolog-e az ignáci lelkiség misztikus oldaláról beszélni? Száz évvel ezelőtt a jezsuiták nagytöbbsége meglepődött volna azon, ha valaki a rendalapító misztikus dimenzióit kezdte volna hangsúlyozni. Hosszú időn át az ignáci lelkiség inkább aszketikus oldaláról volt ismert, hiszen Szent Ignác Lelkigyakorlataiban jól strukturált imamódszerek, gyakorlatok, pontokba szedett imaanyagok, tanácsok, szabályok, értelmi megfontolások, a szélsőségek elkerülésére vonatkozó utasítások találhatók: egy megfontolt, „kiszámítható” lelkiség elemei. Igaz, hogy Ignác nagy hangsúlyt helyezett az ún. benső megmozdulásokra és ezek megkülönböztetésére, sőt nem zárta ki a misztikus tapasztalat lehetőségét sem a módszereit használó lelkigyakorlatozó számára. A „misztikus” kifejezést azonban – a korabeli *alumbrados* mozgalommal való azonosítás elkerülésére – gondosan kerülte, helyette „előzetes ok nélküli vigasról” (Lgy 329) és „első időről” (Lgy 175) beszélt.

Ignác utódai a 16-17. század fordulóján jobbnak látták az értelmi megfontolásokra, az ebből következő aszketikus gyakorlatokra és egy aktív-praktikus lelkiségre helyezni a hangsúlyt. A megokolás egyszerűnek tűnt: a jezsuita állandóan küldetésben lévő ember, aki nem merülhet el egy – a kontemplatív tapasztalatot favorizáló – monostor csendjében, mert a rendalapító szándéka szerint a világban és mások szolgálatában kell teljesítenie hivatását. A renden belül megélt lelkiség kifelé is hasonló módon nyilvánult meg. Így születtek az ignáci lelkigyakorlat dinamikáját követő, logikusan felépített, konferenciabeszédekből álló lelkigyakorlatok, amelyek a „láss – ítélj – cselekedj” hármas attitűdjére épülő praktikus lelkiséget gyökereztették meg széles tömegek körében. Mindez nagyon sok jó gyümölcsöt termett az Egyházban, elősegítve egy józan spirituális és lélektani realizmust, s egy ebből táplálkozó apostoli-missziós lelkületet.

Az ignáci lelkiség fenti értelmezése azonban könnyen önmaga karikatúrájává is válhat. Ha ez a spiritualitás pusztán csak annyit jelent, hogy feltankoljuk magunkat lelkileg feladataink minél jobb teljesítéshez, hol marad az istenkapcsolat ingyenessége? Ha Istent nem önmagáért, hanem küldetésünkhöz szükséges, aprópénzre váltható kegyelmeiért keressük, nem válunk-e hasonlókká azokhoz, akik Eckhart Mester szerint Istent „hasznossági” szempontból keresik, s így tehenet csinálnak belőle, amely húsáért és tejéért tartható? Persze ellenvetésként azt mondhatjuk, hogy ha küldetésünk Istentől jön, akkor igenis ostromolhatjuk Őt azért, hogy adjon segítséget a küldetés konkrét betöltéséhez. Marad azonban a kérdés: nem eleve önellentmondás-e tökéletesen Istenre irányuló tekintetről (kontempláció) és ugyanakkor a világ dolgaiban való otthonosságról (akció) beszélni?

Innen aztán újabb és újabb kérdések nyílnak, már csak az imát illetően is. Kimeríthető-e például

az ignáci imaforma abban, amit klasszikus szóhasználattal „lelkigyakorlatoknak”, azaz olyan spirituális tevékenységeknek nevezünk, mint a lelkiismeret-vizsgálás, elmélkedés, szemlélődés (a *Lelkigyakorlatokban* ez aktív ima!), szóbeli és elmélkedő ima, ahogy ezt Szent Ignác Lelkigyakorlatai elején említi (cfr. *Lelkigyakorlatok* 1)? A hangsúly ezekben az imamódokban ugyanis a „gyakorlaton” van, vagyis az imádkozó ember kezdeményezésén és lelki képességeinek aktív használatán, még akkor is, ha a mélyben ott van a mindent megelőző, Istentől kapott vágy a Vele való találkozásra. A misztikára vezető kontempláció éppen abban különbözik a „gyakorlatoktól”, hogy az imádkozó ember leegyszerűsödött, önmagától szabad és csodálkozó lélekkel tekint Istenre, ahogy a XII. századi Szentviktori Richárd mondja.

Ezek a kérdések számos jezsuita lelkében és fejében megfogalmazódtak a XX. század során. Főleg attól kezdve, hogy az eredeti ignáci források újra olvashatóvá váltak, valamint újra felelevenítették és elmélyítették Szent Ignác személyre szabott lelkigyakorlat-adói módszerét. Ma egyre világosabban látszik, hogy az ignáci út képes elvezetni a leegyszerűsödött imára, s a belőle fakadó kontemplatív életmódra és szemléletre. Célunk azonban most nem az, hogy ezt a folyamatot elemezzük, vagy hogy részletesen válaszoljunk a felvetett kérdésekre. Erről számos tanulmány született idegen nyelven, reméljük, magyarul is fog. Amire vállalkozhatunk, pusztán annyi, hogy néhány vonását kiemelve bemutassuk azt a misztikát, amelyet a Jézus Társasága alapítója élt. Ehhez elsősorban önéletrajzára (*A zárándok* = Z) és lelki *Naplójára* (N) támaszkodunk, kiegészítve a

Lelkigyakorlatok

kal (Lgy)

3

és más korabeli forrásokkal, valamint néhány értelmező tanulmánnyal.

Manresa – minden Istenben, Isten mindenben

Szent Ignác önéletrajzában, melyet élete végén – rendtársai sürgetésére – Luís Gonçalves da Câmara-nak beszélt el, intenzív lelki tapasztalatainak két olyan leírását találjuk, amelyek döntően meghatározták a későbbi misztikust. Tekintsük át az elsőt, amely Manresához kötődik. Megtérése után kb. egy évet töltött itt kemény, csaknem végzetessé vált aszketikus életmódban 1522–23 között. A Manresában töltött időhöz öt olyan tapasztalat fűződik, amelyet Ignác meghatározott sorrendben beszél el. Ebből négy a keresztény hit alapigazságaira vonatkozik. Egy alkalommal a manresai domonkos kolostor lépcsőin imádkozva felfigyel a kihallatszó orgonajáték akkordjaira, értelme emelkedni kezd és három orgonasíp együtthangzásában hirtelen ráérez a Szentháromság titkára (Z, n. 28). Egy másik alkalommal megsejt valamit a teremtés misztériumából, a fény teremtéséből, s ahogyan Isten megalkotta a világot, s mindez nagy lelki örömmel tölti el (Z, n. 29). Egy úrfelmutatás alkalmával benső szemeivel látja, hogyan van jelen Jézus Krisztus az Oltáriszentségben (ib.). Imádság közben gyakran lát belső

szemeivel egy fehér – eléggé nehezen kivehető – testet, amelyben Krisztus emberi mivoltát ismeri fel. Hasonló tapasztalatai vannak Máriáról is (ib).

A négy tapasztalat leírása rendkívül lapidáris, minden misztikus költőiséget nélkülöz. Ez később sem lesz Ignác sajátossága. A tapasztalatok misztikus, vagyis közvetlen, észlelésszerű és intenzív jellegére abból következtethetünk, amit Ignác összefoglalásképpen mond: *„ha nem volna Szentírás, amely megtanítja ezeket a hitbeli dolgokat, ő akkor is el lenne szánva, hogy meghal értük, pusztán amiatt, amit látott*

” (ib). Ez kapitális, de a korabeli inkvizíció szemszögéből nézve nem egészen veszélytelen kijelentés. Ignác ugyanis azt állítja, olyan fokra jutott e tapasztalatok révén a Kinyilatkoztatás interiorizációjában, hogy most már a Szentírás közvetítése nélkül is tudja (nemcsak hiszi): amit a Biblia mond, az igaz.

Fontos azonban, hogy figyelmünket ne a tapasztalatok leírására irányítsuk. Ez ugyanis nem más, mint e misztériumoknak Ignác – valljuk be, eléggé szegényes – pszichéjében való tükröződése. Sokkal fontosabb észrevenni a tapasztalatok „leszálló” sorrendjét: Szentháromság – Teremtés – Eucharisztia – Jézus embersége. Ignác tapasztalatai Isten szentháromságos misztériumától tartanak a teremtett világ felé, amelyben – a Megtestesülés misztériuma révén – megjelenik maga Isten. E tapasztalatsor már előrevetíti, hogy az ignáci misztikában fontos és pozitív szerep jut a teremtett világnak. Mindezt csak megerősíti a következő, s egyben legintenzívebb lelki intuíció.

Az 5. manresai tapasztalat olyasvalami, amelynek a leírásához Ignác nehezen talál kifejezéseket. Az esemény a Manresán átfolyó Cardoner-folyó partján történt. Ignác így beszél el: *„Amint ott ült, értelmének szemei kezdtek megnyílni. Nem látomást látott, hanem sok mindent megértett és felismert, lelki dolgokat csakúgy, mint a hitre és a tudományra vonatkozókat. Mindezt olyan nagy megvilágosodással, hogy mindent egészen újnak látott. Nem tud külön-külön elmagyarázni minden részletet, amit akkor megértett, bár sok ilyen volt; inkább nagy világosságot kapott értelmében, úgyhogy ha összegyűjti az egész élete során, egészen hatvankét éves koráig Istentől kapott számos segítséget és azt a sok mindent, amit megtanult, még ha mindent egybetesz is, akkor sem kapott annyit, mint ezen egyetlen alkalommal .”* (Z, n. 30)

Ebben a leírásban megtaláljuk a misztikus tapasztalat néhány sajátos vonását. A tapasztalat először is egészen spontán, kezdeményezője nem Ignác értelmi vagy akarati tevékenysége, hanem maga Isten. Ignác később előzetes ok nélküli vigasznak nevezi az ilyen típusú tapasztalatot: *„ok nélkül, vagyis minden előzetes megérzése vagy megismerése nélkül valami olyan dolognak, ami által ez a vigasz a lélekbe jöhetne saját értelmi vagy akarati tevékenysége*

révén. ” (Lgy 330). Fontos, hogy nem a valóság változik meg, hanem Ignác valóságsszemlélete: mindent egészen újnak lát. Ennek oka az, hogy kilépett önmagából, személyiségének centruma „máshová” került, Istenbe. Így most Isten szemével lát. Végül lényeges – és ez az, ami sajátosan ignáci – , hogy a tapasztalat holisztikus, átfog mindent: lelki dolgokat, hitbeli (teológiai) igazságokat, tudományt (*letras*). Ez utóbbi kifejezés jelzi, hogy minden, így a világi, szekuláris dolgok is helyet kapnak Ignác tapasztalatában. Mintha a Szentháromságtól induló és lefelé szálló áramlat – amit fentebb láttunk – most elérné és átistenítené a teremtet világ minden zegét-zugát az Inkarnáció titka által.

Ignác első társai úgy vélték, hogy erre a Cardoner-parti kegyelemre vezethető vissza a Jézus Társaságának az alapítása is. Valahányszor Ignác a Társaságot érintő kérdésekről határozott, anélkül hogy részletezte volna, mindig a Manresa-ban kapott kegyelemre hivatkozott, „*mintha* – mondja róla egyik rendtársa, J. Nadal – *akkor mindent megkapott volna az Úrtól, valamiféle, a részeket egészzé komponáló bölcsesség szellemében*

.”
4

Szent Ignác Cardoner-parti kegyelme egy új típusú misztikát tesz lehetővé, amely a világ dolgaiban, sőt mindenben képes megtalálni Istent. Nemcsak úgy, hogy a teremtet dolgok vagy élethelyzetek visszatükröznek valamit Istenből, hanem úgy, mint amelyekben Isten – ahogy Ignác a

Lelkigyakorlatok

ban mondja – benne lakik és munkálkodik (Lgy 235–236). A misztikus állandó kísértése, hogy Isten vonzásában lecsukódjon a szeme a világ dolgaira, nemcsak a rosszakra, hanem a jókra is. Így a világ, s benne a teremtmények eleve gyanússá válnak, míg Ignác számára Isten jelenlétének és dicsőségének hordozóivá. A „mindent Isten nagyobb dicsőségére” jelmondatnak ez a háttere, s ezért lehet – a már említett rahneri kifejezéssel élve – az ignáci misztikát a világgal való örömteli kapcsolat misztikájának nevezni.

La Storta – a Kereszt aszkézise és a szolgálat misztikája

Kérdés, hogy mi az ára az ignáci „világbarát” misztikának. Ez bizony aszkézist jelent, mindjárt látjuk is, hogy milyet. Semmiféle misztika, így az ignáci sem nélkülözheti az aszkézis előkészítő és valamilyen formában mindig megmaradó szerepét. A *Lelkigyakorlatok* Jézus személyére fókuszált imagyakorlatokai kezdettől fogva ezt sugallják: „

annak, aki velem akar jönni, velem kell fáradoznia, hogy amiként követett engem a szenvedésben, kövessen a dicsőségben is

” – mondatja Ignác Jézussal a

Lelkigyakorlatok

egyik alapelmélkedésében (Lgy 95). E mondat misztikus hátterét akkor értjük meg, ha megvizsgáljuk Ignác másik alaptapasztalatát, a La Storta-intuíciót, amit ugyancsak önéletrajzában említ.

Ignác első társaival 1537 őszén Rómába megy, hogy felajánlják szolgálataikat III. Pál pápának. Az úton Ignác arra kéri Máriát, Miasszonyunkat, hogy helyezze őt Fia, Jézus mellé. Társaival addigra már elhatározza, hogy csoportjuk elnevezésében benne lesz Jézus neve. A megerősítés egy misztikus élményben érkezik. Róma kapui előtt néhány mérfölddel az ún. La Storta-kápolnában Ignácot mély benső intuíció fogja el. Erről éppen olyan szűkszavúan számol be önéletrajzi elbeszélésében, mint a Cardoner-parti kegyelemről: *„Egy nap, amikor Rómától néhány mérföldnyire egy templomban imádkozott, olyan változást érzett lelkében, és olyan világosan látta, hogy Isten, az Atya odahelyezte őt Fia, Krisztus mellé, hogy nem mert volna kételkedni ebben.”* (Z, n. 96).

Ignác a vele lévő társak egyikének, Laíneznek megemlíti még egy fontos részletet erről a tapasztalatról:

„azt mondta nekem, hogy mintha Krisztust látta volna kereszttel a vállán, mellette pedig az Atyát, amint ezt mondja: „Azt akarom, hogy ezt az embert szolgáljádul fogadd.” Akkor Jézus felfogadott és ezt mondta: „Azt akarom, hogy nekünk szolgálj.”

E tapasztalat két alapmotívuma a kereszthordozó Krisztussal való találkozás és a szolgálatba fogadás aktusa. Nincs keresztény misztika, így nincs ignáci misztika sem a kereszt útjának megkerülése révén. A Jézus emberségével való manresa-i misztikus találkozás La Stortában magára ölti a kereszt jelét. Mit jelenthet ez a gyakorlatban? Hiszen nem minden misztikus lesz vértanú, és nem minden vértanú lesz misztikus. Tény, hogy Ignác számára a kettő közel áll egymáshoz, s nem véletlen, hogy a Jézus Társaságának számos szentje egyszerre mondható mindkettőnek. A Társaság (főleg legújabb) dokumentumainak fényében azt lehetne mondani, hogy a kereszthordozás nem más, mint a kereszthordozókkal, a társadalom kitaszítottjaival való szolidaritásvállalás, Krisztus szolgálata – bennük. Anélkül hogy ezt cáfolni akarnánk, rá kell mutatni, hogy van egy ezt és bármi mást megelőző „kereszt”, „vértanúság”, ami Ignác misztikájának kapuja. Ez pedig a kisebb-nagyobb döntési helyzetek előtti indifferencia, vagyis a ragaszkodásoktól mentes benső szabadság, amit állandó lelkiismeret-vizsgálati pontként javasol: *„Őrizd meg mindenütt a lélek szabadságát, és ne tégy kivételt senkivel, bárkiről legyen is szó. Maradj meg a legellentétesebb helyzetekben is a lélek ugyanolyan szabadságában, semmiféle akadály ne tudja elvenni azt tőled. Ebben ne vallj kudarcot soha.* ”56

Benső szabadságra csak az juthat, aki tudja, hogy mi történik a lelkében. Ignác naponta nemcsak kétszer tart *examen*-t (ahogy a lelkigyakorlatozóknak javasolja), hanem Câmara tanúsága szerint „*valahányszor üt az óra (és éjjel is, ha ébren van), ha nincs elfoglalva valamely látogatóval vagy valamilyen fontos üggyel.*”

Vajon Ignác aggályosságra és perfekcionizmusra hajló természetét elégíti ki ezzel az önvizsgálattal? Legyünk őszinték, azt is, de nemcsak erről van szó. Az

examen

, vagyis gondolataink és benső megmozdulásaink eredetének megvizsgálása nem pusztán pszichoanalitikus önismeretre, hanem a szellemek megkülönböztetésére készít elő. E képesség azonban csak olyan emberben alakulhat ki, aki időt szán arra, hogy időről időre őszintén szembenézzen a benne támadó gondolatokkal, megmozdulásokkal, szándékokkal, s azokat állandóan Jézus lelkületének, keresztyének és feltámadásának fényébe helyezve megvizsgálja. Ignác nem utasít el eleve mindent, mint pl. Keresztes János, aki semmit sem akar birtokolni önmagából vagy a világból azért, hogy az egészet, Istent birtokolhassa (

nada per todo

). Igaz, Ignác is megköveteli a természetes önközpontúságból való állandó kilépést (vö. Lgy 189), ami egyfajta „halált”, „megfeszítettséget”, a szív tisztaságának állandó őrzését követeli. A különbség az, hogy az így bennünk támadt „spirituális tér” Ignác számára nem abszolút üresség, a sanjuanista

nada

, hanem benső szabadság arra, hogy a teremtményi lehetőségek közül valóban azt válasszuk, amin keresztül jobban (

magis

) megvalósulhat a megtestesült Ige, Jézus Krisztus szolgálata.

A kereszthordozó Krisztus alakja mindenesetre figyelmeztet, hogy az ignáci misztika pozitív világszemlélete nem valami gyorsan megszerezhető és magától értetődő lelki attitűd. Karl Rahner joggal jegyzi meg: *„Ignác nem ismer maga és tanítványai számára olyan, a világgal való örömteli kapcsolatot, amelyben világ és Isten, idő és örökkévalóság eleve kibékült egymással valamiféle mosolygó harmóniában.”*

⁷A harmónia ára Jézus vére, amelyben – ignáci kifejezéssel élve – újra és újra meg kell fürdetni magunkat, a világot és a hozzá fűződő – sokszor rendezetlen – viszonyunkat. „

Ne figyeljünk a külsőre, és ne szépségük és kedvességük alapján ítéljük meg a teremtményeket, hanem mint akiket Krisztus vére megmosott

„

8

– írja Ignác az apostoli misszióba küldés első kritériumai között.

A La Storta-intuíció Krisztusa szolgálatába fogadja Ignácot. Ignác egész lelkesége, misztikája ebben a szolgálatban fog kicsúcsosodni. A „szolgálat” kifejezés állandóan visszatérő fogalom Ignác lelkeségében. Az előzőekben felsorolt spirituális tartalmak – indifferencia, examen, a szív tisztasága, szellemek megkülönböztetése – a szolgálat égisze alá rendeződnek. A szolgálat Ignác számára Isten akaratának keresése és betöltése révén valósul meg – a konkrét dolgokban. Leveleinek gyakran visszatérő zárómondata: *„Adja meg nekünk az Úr, hogy megérezzük, és teljesen betöltsük akaratát.*

” A továbbiakban – Ignác lelki

Naplója

alapján – ennek a szolgálati, Isten akaratát kereső misztikának néhány sajátos vonását szeretnénk kiemelni.

A *Napló* – tiszteletteljes szeretet és szolgálat mindenben

Szent Ignác – már láttuk – keveset beszél önmagáról és még kevesebbet lelki tapasztalatairól. Tudjuk azonban, hogy római évei alatt, az újonnan születő Jézus Társasága Rendalkotmányának írása közben számos misztikus tapasztalatban volt része, mondhatni, állandóan abban élt. Az ezekről készített feljegyzéseit jó részét azonban megsemmisítette. Két füzet mégis fennmaradt. Az egyik, 27 oldalnyi lelki feljegyzést tartalmaz 1544. febr. 2 – márc. 12. között. A második 24 oldalnyi írás, márc. 13-tól a következő év febr. 27-ig. E feljegyzések jó része arról tanúskodik, hogyan kereste Ignác Isten akaratát egy egészen konkrét kérdésben, ti. abban, hogy legyen-e vagy sem rendszeres jövedelme a rendi templomoknak (pl. birtoka, mint egy-egy apátságnak akkoriban). Ignác számára ez lényeges kérdés, hozzátartozik a szegénnyé lett Jézus követéséhez, ugyanakkor azzal is tisztában van, hogy adott esetben szükséges lehet a templom fenntartására valamiféle rendszeres bevétel.

Ignác azzal a szándékkal, hogy ebben a kérdésben nagyobb világosságra jusson, naponta misézett, legtöbbször a Szentháromság tiszteletére, s figyelte, hogy a mise előtt, alatt és után milyen lelki megmozdulások támadnak benne, melyik lehetőség hogy benne vigaszt és melyik vigasztalanságot, milyen észérvek merülnek fel egyik vagy másik lehetőség mellett, s végül Isten merre hajlítja akaratát. A döntéshez a Lelkigyakorlataiban leírt választási módszer 2. és 3. változatát használta (vigaszok–vigasztalanságok megkülönböztetése; észérvek mérlegelése Isten előtt). Végül egyik és másik típus is átadta helyét az 1. típusú választásnak, amelyben Ignác egyértelmű belátásra, nagyfokú evidenciára jutott, minden kételkedés nélkül: nem fogadhat el a templomok számára állandó bevételi forrást, mert így követheti jobban a szegénnyé lett Jézust nemcsak személyes, hanem intézményi szinten is.

A misztikus tapasztalatok Ignác döntési folyamatát kísérik. Első hangzásra ez furán hangzik: Hogyan köthető össze Isten misztériumának közvetlen észlelése azzal, hogy legyen-e vagy sem állandó bevétele egy templomnak? Vajon nem esik-e Ignác az Eckhart által emlegetett utilitarista csapdába? Nem, mert Manresa óta bizonyos benne, hogy Isten misztériuma nem a világ dolgaitól független valóság, hanem a Megtestesülés titka révén el akarja érni, és magába akarja alakítani a hétköznapi élet jelentéktelennek tűnő dolgait is. Az ignáci misztika Manresa-ban már megnyilatkozó „leszálló” jellege a *Napló*ban is nyomon követhető. Nézzük, hogyan.

A naplófeljegyzésekben mindenekelőtt visszatükröződik a már ismert szentháromságos jelleg. Ignác naplótapasztalatai először is mélységesen szentháromságosak. Intuitív módon észleli azt, amit a teológia az isteni Személyek egymásban lakásának (*perichoresis*) nevez: „*világosan megismertem a három személyt, és az Atyában a másodikat és a harmadikat*.” (N, febr. 29.) Máskor szeretettapasztalatban észleli az isteni egységet: „*éreztem, amint valami fényes világosságban az egy lényeg egészen szeretetére vonz*” (N, márc. 3.). A szentháromságos tapasztalatok egyben eucharisztikus jellegűek is, hiszen elsősorban a misemondáshoz kapcsolódnak, de továbbkísérik Ignácot szinte mindenütt, átértelmezve leghétköznapibb tapasztalatait is. Így pl. egyik nap a városban járva, mondja, „*megmutatkozott nekem a legfölségesebb Szentháromság, akár három értelmes teremtenyt, akár három állatot, akár három más dolgot láttam*” (N, febr. 19.).

A szent és a profán között tökéletes átjárhatóság valósul meg Ignác számára. Ennek teológiai-spirituális alapja a Jézussal, Jézus emberségével való bensőséges kapcsolat. Érdekes azonban, hogy Jézus neve nem fedezhető fel azonnal a feljegyzések között. Ignác úgy beszél róla, mint a Fiúról. A Fiú általában az Anyával (Máriával) együtt jelenik meg, mint közbenjáró az Atyánál. Ez a közbenjáró-közvetítő szerep azonban akkor válik teljesen világossá, mihelyt a Jézus névvel nevezi meg Őt Ignác. Febr. 23-tól kezdve egyre gyakrabban fordul elő Jézus neve és közvetítő szerepe. Különösen akkor, amikor Ignác úgy érzi, valamiféle hűtlenséget követett Istennel szemben, például megszakította a mise utáni hálaadását azért, hogy kimenjen és csendet teremtsen a rendházban zajongók között. Jézus az, aki közvetíti az Atyához Ignác imáit és bocsánatkérését: „*az Atyához szóló imádságok közben úgy tűnt, hogy Jézus mutatta be, vagy kísérte el őket az Atya elé*” (N, febr. 25.). A Jézussal való kapcsolat állandó tapasztalat számára, érzi közelségét a Társaság ügyeinek intézése közepette is: „*Étkezés után, (...) Trana bíboros házában észrevettem vagy láttam Jézust...Mind ez idő alatt akkora szeretet töltött el, (...), hogy úgy tűnt nekem, a jövőben semmi sem jöhet, ami elválaszthatna tőle.*” (N, febr. 24.).

A naplófeljegyzésekben egyértelműen visszacsengenek a manresa-i „leszálló” misztika dimenziói (kivéve a világ teremtetésére utaló tapasztalatokat) és a La Storta-intuíció. Ez utóbbi nemcsak abban nyilvánul meg, hogy Ignác kifejezetten utal rá (vö. N, febr. 23.), hanem abban is, hogy követni akarja Krisztust az intézményi szegénységben is. „*Az, hogy ő a Társaság feje* (...) – mondja – *nagyobb érv a teljes szegénységben élés mellett, mint minden más emberi ok*” (N, febr. 23.). A *Lelkigyakorlatok* ban javasolt megfontolás szerint inkább akarja és választja a „*szegénységet a szegény Krisztussal, mint a gazdagságot*

” (Lgy 167), jóllehet nem utasítja el eleve az anyagi biztonság lehetőségét sem. Időt ad magának arra, hogy a körülmények és lehetőségek alapos megfontolása és a belőlük születő belátás ütközhessen a lelki tapasztalatként kapott indításokkal. Pénz és biztonság nem eleve elutasítandó dolog Ignác számára – szemben más kortárs szentek, pl. Alkantarai Szent Péter felfogásával –, hanem eszköz, amelyben felragyoghat Isten dicsősége. Ha Ignác mégsem választja ezeket az eszközöket, azért nem teszi, mert a Krisztus-követés ebben a konkrét kérdésben radikális hasonlóságot és lemondást kíván tőle. A szegénység nem általánosságban, hanem itt és most Isten akarata számára.

Ejtsünk szót a tapasztalatok leírásáról. Sajátos, hogy Ignác emberségének minden összetevőjét megtaláljuk a leírásokban. Helyenként intellektuális színezetű tapasztalattal találkozunk: „*akkor a megértésre jutottam, hogy szinte már nem is lehetne többet tudni a legfőnségesebb Szentháromságra vonatkozóan*

” (N, febr. 21.). Másutt az érzelmi kifejezések dominálnak: benső édesség, nagy megindulás, belső hév, a szív nagy közeledése, lelki íz, „*forró és mintegy vörösen izzó áhítat*

” (N, febr. 18.). Rendkívül gyakran könnyezik, sőt hevesen zokog, hogy a szeme is belefájdul. Május 12. után szinte kizárólag csak a könnyek adományát jegyzi föl. Időnként „*külső és belső beszédben*

” (
loquela

) van része, amiről nem is nagyon értjük, hogy mit jelent. Noha az érzelmi-affektív oldal hangsúlyosabbnak tűnik, Ignácot nem lehetne egyértelműen az affektív misztika vonalába sorolni. Az intuitív megértés, az érzelmek és ezek fiziológiai kifejeződése egyaránt jelen van tapasztalatában.

Nem mehetünk el szó nélkül a feljegyzések korlátai mellett. Mint minden misztikus, Ignác is magán viseli saját pszichés determinizmusait és a teológiai képzettségéből eredő fogalmak korlátait. A *Napló*ban található számos imaginatív leírást nem kell teológiai szempontból feltétlenül mérvadónak tekinteni. Amint már a Manresa-tapasztalatokkal kapcsolatban is említettük, a misztikus tartalom Ignácnál a képzelőtehetség relatíve szegényes képzeletvilágban és helyenként rosszul értett vagy tanult teológiai fogalmakban tükröződik vissza (vö. N, márc. 6.). A tartalom – melynek lényege az alászálló, és Jézus embersége révén mindent átható Szentháromság – ettől még hiteles, s közeli rokona a Szent Ferenc-i misztikának.

Végül emeljünk ki két kifejezést a *Napló*ból, amelyekben összefoglalható az ignáci misztika megkülönböztető sajátossága. Febr. 27-től egyre gyakrabban találkozunk a hódoló tisztelet (*respecto de acatamiento*
) és a tiszteletteljes szeretet (

amor reverencial

) szókapcsolatokkal. Az említett napon Ignác a kápolnába lépve a szokásos módon észleli a Szentháromság és Jézus jelenlétét: „

Ezzel az észrevevéssel vagy látomással együtt elárasztottak a könnyek és a szeretet, amely azonban Jézus és a legfölségesebb Szentháromság iránti hódoló tiszteletbe (

respecto de acatamiento

) torkollott, s közelebb állt a szerető áhítathoz (

amor reverencial

), mint bármi ellenkezőhöz. Azután ugyanolyan módon észrevettem Jézust, amint ugyanezt a feladatot (

oficio

) végezte, megemlékezve, hogy az Atyához imádkozzék, s úgy tűnt nekem és úgy vettem észre bensőmben, hogy ő mindent az Atya és a legfölségesebb Szentháromság színe előtt cselekedett.

„

9

A kiemelt spanyol kifejezések döntő módon megjelölik és megkülönböztetik az ignáci misztikát más típusú keresztény misztikáktól, pl. az ún. jegyes-misztikától, amely az Isten és az ember közötti egységtapasztalatot a jegyesség, a házasság és a szexuális egyesülés képeivel fejezi ki. A tisztelet, a hódolat és a szolgálat ezzel szemben a távolságtartás kifejezése. Ignác misztikus tapasztalatában valamiféleképpen „megtorpan” Isten szentháromságos misztériuma előtt, és mélységes megrendüléssel, tisztelettel szemléli azt. De nemcsak azt, hanem Jézus emberségét is, amely nem tűnik el Isten ölén sem. Jézus ezen az emberségen keresztül folytatja azt a szolgálatot, az Isten és az emberek közötti közvetítés szolgálatát, amit a Megtestesülés titka által elkezdett. „*Egy a közvetítő Isten és az emberek között: az ember Krisztus Jézus.*” (1Tim 2,5). Ignác számára Jézus

embersége közvetíti Istent. Hivatását abban látja, hogy Jézus közvetítői küldetésébe bekapcsolódjon. Ez az egész ignáci szolgálat-misztika alapja. Jézus embersége a „közép” Ignác számára, ami összeköti Istennel, a „fenttel”, de az emberek világával, a „lenttel”

10

is. Ezért tud és mer pozitív módon fordulni a világ felé. Felmerülhet azonban a kérdés: Ha Ignácnak ennyire fontos a „közvetítő”, vajon misztika-e az ignáci misztika, hiszen kiindulásként azt állítottuk, hogy a misztikus tapasztalat közvetítő nélküli tapasztalat? Az ellentmondás akkor tűnik el, ha elfogadjuk, hogy Ignác számára Jézus embersége nem akadálya, hanem állandó hordozó közege az istenivel való egyesülésnek.

11

Ez az egyesülés azonban inkább küldetés számára, ahogy titkára, Ribadeneira mondja: Ignác elhagyja Istent Istenért. Elhagyja, hogy Jézus közvetítő szerepéből részt vállalhasson, s számára egyengesse az Isten felé vezető utat. Magával viszi azonban az Istennel szemben megélt tiszteletteljes szeretet és diszkréció magatartását a teremtmények felé is. Március 30-án

a következő kéréssel fordul Istenhez: *„Adj nekem szerető alázatot, s ugyanígy tiszteletet és hódolatot.”*

Majd így folytatja: *„Később napközben igen nagy örömmel emlékeztem erre, s úgy tűnt, nem (szabad) megállnom itt, hanem ugyanígy viselkedjem ezután a teremtményekkel szemben, ti. szerető alázattal stb., hacsak nincs időnként Isten, a mi Urunk dicsősége ellen...”*

”. Ignác szerető alázata tartózkodó és megrendült tisztelet Isten és az ember misztériuma előtt. Döntően különbözik Szent Bernát, Keresztes Szent János vagy a női misztikusok Énekek énekéből kölcsönzött erotikus nyelvezetétől, de éppúgy különbözik Eckhart és a rajnai misztikusok idő és történelem feletti misztikájától.

Szerető tisztelettel, diszkréten szemlélni és szolgálni Istent és az embereket... Úgy tűnik, ebben foglalható össze az ignáci misztika sajátossága. Jezsuiták százai és ezrei éltek s élnek ma is az ignáci misztikának ezt a végső gyümölcsét, a tiszteletteljes szolgálat és diszkréció lelkeségét. Hogy misztikusok-e vagy sem, azt nem tudom. Fiatal jezsuitaként azonban magam is gyakran találkoztam és találkozom itthon és külföldön idős rendtársakkal, akikből sugárzik ez az ignáci lelkiület. A sok-sok példa közül álljon itt csak egy. 2005 őszén egy Lyon közeli képzés során szükségem volt néhány könyvre, amit legkönnyebben egy lyoni jezsuita közösség könyvtárából kölcsönözhettem ki. Telefonáltam az idős könyvtárosnak, az akkor kilencven éves Bernard de Vregille atyának, aki azonnal és teljes készséggel állt rendelkezésemre. A rendház ajtajában várt, nagy szeretettel fogadott, felvezetett a könyvtárba, mindent elmagyarázott a könyvtár használatáról, s mielőtt igazán megköszönhettem volna, már el is tűnt. Mintha csak róla mintázták volna Szent Ignác egyik mondását: *„Felebarátaink segítségével az angyalokat kell utánoznunk, akik az emberek üdvösségének szolgálatában semmiféle tevékenységet sem mulasztanak el, azonban bármilyen sikert érjenek is el, semmit sem veszítenek boldog és örök békéjükből.*

”¹²

¹ A misztika, egyes etimológiai elemzések szerint a görög *mūo* igéből ered, ami a szemek lehunyását, ajkak lezárását jelenti.

² K. Rahner, *Die ignatianische Mystik der Weltfreudigkeit*, in: *Schriften zur Theologie*, III, 329–348.

³ Az említett források magyar kiadásai: *A zarándok. Loyolai Szent Ignác visszaemlékezései*, Vigilia, Bp., 2001;

Szent Ignác lelki naplója

, in:

Jezsuiták Szent Ignác nyomdokain

, SZIT, Bp., 2006;

Lelkigyakorlatok

, Korda, Kecskemét, 2002.

⁴ Idézi H. Rahner, *La genèse des Exercices*, DDB, Paris, 1989, 112.

⁵ *Ep. et Instr.*, XII, 678–679.

⁶ L. da Câmara, *Memoriale*, n. 24. (A magyar kiadás 2010-ben várható).

⁷ K. Rahner, id. mű, 336. – ⁸ *Ep. et Instr.*, XII, 251–253.

⁹ Az *amor reverencial*-t inkább a 'tiszteletteljes szeretet', az *oficio*-t inkább a 'szolgálat' kifejezéssel fordítanám.

¹⁰ H. Rahner, *Szent Ignác, a teológus*, in: *Jezsuiták Szent Ignác nyomdokain*, SZIT, Bp., 2006, 70–90.

¹¹ Természetesen más keresztény misztikák is hangsúlyozzák, hogy nem hagyhatjuk magunk mögött véglegesen Jézus emberségét (cfr. Szentviktori Richárd, Norwichi Julianna, Avilai Teréz). Ennek apostoli jelentősége azonban elsősorban a Szent Ignác-i lelkiességben van.

¹² *Ignáci Szikrák*, Korda – ILK, Kecskemét, 2009, 53.